

Kubra Guliyeva

<https://orcid.org/0009-0001-2349-9065>

Lecturer, Faculty of Education, Department of Pedagogy, Nakhchivan State University, Nakhchivan, Azerbaijan, k.guliyeva@yahoo.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Guliyeva, K. (2025). Ömer Faik Nemanzade (1872–1937)’nin Öğretmenlik Faaliyeti ve Öğretmen Hakkındaki Düşünceleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (Special Issue: Education, Environment, and Sustainable Development – Multidimensional Approaches and Scientific Research), 64-71.

Ömer Faik Nemanzade (1872–1937)’nin Öğretmenlik Faaliyeti ve Öğretmen Hakkındaki Düşünceleri

Öz

Bu makale, Azerbaycan’ın önde gelen aydınlarından Ömer Faik Nemanzade (1872–1937)’nin öğretmenlik faaliyetlerini ve öğretmenlik mesleğine ilişkin pedagojik düşüncelerini incelemektedir. Çalışmada, eğitim sisteminin yenilenmesi, öğretmenlerin pedagojik bilgi ve dünya görüşüyle donatılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Nemanzade’nin eğitim anlayışında öğretmen, yalnızca ders aktaran kişi değil, aynı zamanda halkın aydınlanması için temel unsurdur. O, öğretmenleri yaşamlarını halkın hizmetine adamaya ve öğrencilerin bilimsel düşünme becerilerini geliştirmeye teşvik etmiştir. Şeki’de kurduğu yeni tip okul aracılığıyla laik eğitim anlayışını uygulamaya koymuş, pedagojik yöntemlerde yenilikçi yaklaşımlar benimsemiştir. Nemanzade’ye göre öğretmen, dersin ustası ve okulun düzenleyici gücüdür. Bu çalışmada onun eğitim görüşleri, modern Azerbaycan eğitim sisteminin temelleri bağlamında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Pedagojik Faaliyet, Eğitim Sistemi, Ömer Faik Nemanzade

Ömer Faik Nemanzade (1872–1937)’s Teaching Activity and His Views on the Teaching Profession

Abstract

This article examines the teaching activities and pedagogical views of Ömer Faik Nemanzade (1872–1937), one of the prominent intellectuals of Azerbaijan. The study emphasizes the necessity of reforming the educational system and equipping teachers with pedagogical knowledge and a broad worldview. In Nemanzade’s educational philosophy, the teacher is not merely an instructor but a central figure in the enlightenment of society. He encouraged teachers to devote their lives to serving the public and to foster students’ scientific and independent thinking skills. Through the modern-type school he established in Shaki, he implemented a secular educational model and adopted innovative pedagogical methods. According to Nemanzade, the teacher is both the master of the lesson and the organizing force of the school. The study discusses his educational perspectives within the context of the foundations of the modern Azerbaijani education system.

Keywords: Teacher, Pedagogical Activity, Educational System, Ömer Faik Nemanzade

Giriş

Okullarda eğitim sisteminin yapısının değiştirilmesi ve yenilenmesi, ayrıca öğretmenlerin pedagojik bilgiye, dünya görüşüne sahip olmaları, yeni öğretim teknolojileri ve yöntemlerini kullanarak ders sürecini verimli şekilde organize etmeleri son dönemlerin başlıca taleplerindendir. Günümüz için en önemli koşullardan biri de, geleceğin nesillerini yetenekli, yeterli, kabiliyetli bireyler olarak yetiştirip onları ülke için faydalı bireyler haline getirmektir. Bu süreçleri hayata geçirmede pedagojik kadroya, özellikle öğretmenlere büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Bu nedenle tüm dönemlerde önde gelen eğitimciler, aydınlar ve eğitim sevdalıları (maarifperverler) yeni usullerle okullar kurmayı, dersleri çağın gereklerine uygun hale getirmeyi ve öğretmen kadrosu yetiştirmeyi öncelikli hedef olarak görmüşlerdir. Önde gelen maarifperverler arasında C. Memmedguluzade, M. F. Akhundov, H. Z. Tağıyev, M. Ə. Sabir, Ö. F. Nemanzade gibi milli ruhlu aydınları özellikle belirtmek gerekir. Onlar halkın gelişimi ve eğitilmiş çocukların yetişmesi uğrunda mücadele vermiş, bu yolda gayretlerini esirgememişlerdir.

Azerbaycan'ın önemli aydınlarından, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında faaliyet gösteren, hayatındaki mücadelenin ana hedefi olarak halkın eğitim ve kültür seviyesinin yükseltilmesini gören kişi Ömer Faik Nemanzade (1872–1937) idi. Aydın, eğitimle ilgili düşüncelerinde öğretmenin rolünü özellikle vurgulamıştır. O, halkın ilerlemesini öğretmenlerin faaliyetinde görmekte ve öğretmenleri ömürlerini halkın hizmetine adamaya çağırmakta; çocukların eğitim ve terbiyesi için çalışmayı bir yaşam tarzı haline getirmeye teşvik etmekteydi (Hüseynov, 2020). Bilimden, eğitimden, halkın aydınlanmasından bahsederken her zaman okula büyük önem verirdi. Ömer Faik, yeni okulları eski medrese okullarıyla karşılaştırmakta ve pedagojik eğitim almış, bilgili öğretmenlerin ders verdiği yeni tip okullara öncelik tanımaktaydı. Milletin ilerlemesi yalnızca eğitim kurumlarının açılmasıyla değil, aynı zamanda dersleri, branşları öğretmenlere gereken değerin verilmesindeydi. "Öğretmensiz okullar harabe, işler perişan, insanların hali vahimdir" — diye yazıyordu Ö. F. Nemanzade. Makalelerinin çoğunda milletin gelişiminde, cehalet perdesinin ortadan kaldırılmasında öğretmeni yüksek bir konuma koymuştur. "Her milletin ilerleme seviyesi, öğretmenlerinin seviyesiyle ölçülür" — diye yazar defalarca belirtmiştir. Bazı yazılarında ise, öğretmenlerin mesleklerini gerektiği gibi icra edememelerinden, özgürlüklerinin ellerinden alınmasından şikâyet etmiştir. O dönem, özellikle eğitim ve bilimle ilgilenenler için zor ve çalkantılı bir dönemdi. Öğretmen emeğine gereken değerin verilmemesi, şeriat ve din adamlarının, laik bilgilerin öğretimini gerekli gören öğretmenlerden daha üstün konumda olmaları, acı verici bir durumdu. Bu yüzden gerçek bir öğretmenin kaleminin ateşi, halk eğitimi yolunda

yanmalıydı. Öğretmenler, gelecekteki millî idealler için canla başla çalışmalı, her adımda övgü bekleyenlerden ayrışmalıydı (Guliyeva, 2022). Onun değerlendirmesine göre öğretmen; genç nesle aydınlık fikirleri aşılayan, akılla hareket eden, dostla düşmanı ayırt etmeyi öğreten bir güçtür.

Ömer Faik Nemanzade (1872–1937)'nin Öğretmenlik Faaliyeti ve Öğretmen Hakkındaki Düşünceleri

Kafkasya Türk aydınlanma hareketinin öncü isimlerinden biri olan Ömer Faik Nemanzade (1872–1937), öğretmenlik faaliyetleri ve eğitim görüşleriyle Azerbaycan eğitim tarihinde önemli bir yere sahiptir. O, halkın gelişmesini eğitimin ilerlemesine bağlamış ve öğretmeni, toplumsal dönüşümün temel unsuru olarak görmüştür. Nemanzade'ye göre öğretmen yalnızca bilgi aktaran bir kişi değil, aynı zamanda halkın manevî uyanışına rehberlik eden bir aydındır. Bu düşüncelerini hayata geçirmek amacıyla, Şeki'de kurduğu yeni tip okullarda laik eğitim ilkelerini uygulamış, ders programlarında pedagojik yöntemlerin etkinliğini artırmıştır (Gurbanov, 1992). Eğitimin temelini öğretmen kalitesine bağlı olduğunu savunan Nemanzade, öğretmenleri halkın hizmetine adanmaya, çocuklarda bilimsel düşünme ve sorgulama becerilerini geliştirmeye teşvik etmiştir (Hüseynov, 2020). Nemanzade'nin öğretmenlik vizyonu, pedagojik etkinliğin yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı kalmaması gerektiği düşüncesine dayanır. O, öğretmenin öğrencilerle etkileşiminde sevgi, sabır ve bireysel yaklaşımı esas almış, eğitim sürecinde öğrencilerin yaşına ve zihinsel gelişimine uygun metotların kullanılmasını önermiştir. Aynı zamanda öğretmenleri, çağın gereklerine uygun yeni materyal ve yöntemleri kullanarak, çocuklarda bağımsız düşünme becerilerini geliştirmeye yönlendirmiştir (Guliyeva, 2022). Bu yönüyle Ömer Faik Nemanzade, hem pedagojik yeniliklerin savunucusu hem de Azerbaycan'da modern eğitim sisteminin temellerini atan öncü bir eğitimcidir.

Nemanzade, "Ümidvaram" (Umut Ediyorum) adlı makalesinde öğretmene ve öğretmen emeğine özel önem vermiştir. Makalede aydın Firidun Bey Köçerli'nin "Öğretmenler" konusundaki görüşlerine katıldığını bildirmiştir. O, öğretmenlik konusunun da diğer meseleler gibi ihmal edilmemesini umut ediyordu. Firidun Bey Köçerli'nin, bu zor ve meşakkatli mesleği bırakıp başka alanlara yönelmesini doğru bulmuyordu. Firidun bəy Köçerli'nin, "Öğretmen; zekâ, bilgi, çalışkanlık, yüksek beceri, kültürlü davranış, iş disiplini, sadakat gibi niteliklerle birlikte sevgiyle atan bir kalbe sahip olmalıdır" fikrini destekliyordu. Nemanzade ayrıca, millî bir okul kurma arzusu ile Şeki ve Şamahı'ya yöneldi. Kafkasya'da ilk yeni usullü millî okul tam da Şeki'de açıldı ve kendisi burada öğretmen ve eğitimci olarak görev yaptı. Şehirde okul açmak için hükümetten izin

aldı ve Kafkasya’da ilk kez ülkenin diğer bölgelerindeki aydınlanma hareketi için büyük rol oynayan Türk okulu açıldı.

Nemanzade ile birlikte üç öğretmen daha okulda eğitimle meşguldü. Çocuklara matematik ve yazı derslerini bizzat kendisi öğretiyordu. Nemanzade, ders verdiği süre boyunca öğrencilerde bilimsel dünya görüşünü artırmak için de birçok çalışma yaptı. Çocuklara araştırma yapmaları için ev ödevleri veriyordu. Bu ödevlere örnek olarak:

- *yeni bilim ve teknolojilerin öğrenilmesi;
- *Avrupa ülkelerinin kültürel yaşam tarzı;
- *özgürlük ve hürriyete ulaşma gibi konular gösterilebilir (Yıldırım, 2000).

Nemanzade, dersleri düzenlerken pedagojik ustalığın esas olduğunu vurguluyordu. Öğrencilere ders anlatırken onların yorulmamalarına ve heveslerinin kırılmamasına özellikle dikkat ediyordu. Ayrıca okulun, dinî eğitim veren cami medreselerinden farklı olarak laik bir eğitim kurumu olduğunu söylüyordu. Okul, Cuma Camii’nin yanında, dört odalı bir binada kurulmuştu. Eğitim ücretsizdi ve okulda yaklaşık 200 öğrenci vardı. Okulun geliştirilmesi, çocukların rahat eğitim almaları ve bilgi edinmelerinin sağlanması için Eğitim Cemiyeti üyeleri tarafından bağışlar toplanmıştı. Başlangıçta okulda şeriat (din) derslerine öncelik verilmekteydi. Ancak fanatizm tüm varlığıyla hâkimdi (Gurbanov, 1992). Nemanzade, hurafelerden, tüm düşünce ve görüşlerin sadece din etrafında şekillenmesinden rahatsızdı. Okulda dört öğretmen vardı. Nemanzade, öğretmenlerle birlikte dört yıllık bir ilkokul programı hazırlamış ve öğrencileri bilgi seviyelerine göre dört sınıfa bölmüştür:

- sınıfta Türk dili, Kur’an, şeriat öğretilmektedir;
- sınıfta Türk dili, hesap (matematik), Kur’an, şeriat;
- sınıfta Türk dili, Rus dili, hesap, Kur’an, şeriat;
- sınıfta ise Türk dili, Rus dili, hesap, tarih, coğrafya, orfografya, Kur’an, şeriat dersleri verilmektedir (Kemaloğlu, 2015).

Nemanzade orfografya ve hesap dersleriyle ilgilenmiştir. Dört sınıfta Kur’an ve şeriat derslerinin verilmesi hem halka hem de okullara karşı çıkan din adamlarını memnun etmekten kaçınıyordu. Orfografya dersleri öğrenciler için diğer sınıflara göre daha zordu. Derslerin zorluğunu dikkate alan Ö. F. Nemanzade, öğrencilerine dersi masal şeklinde anlatmış, sonra yazdırmış, cümle cümle tekrarlatmıştır. Onlara konuyu yazmayı öğretmiş, başka ülkelerin yaşam tarzı ve kültüründen bahsetmiştir.

Okulda eksiklikler vardı. Nemanzade, bu eksikliklerin temelinde pedagojik yöntemlerin doğru kullanılmamasını görüyordu. İlk kez bu okulda öğretmen olarak görev yapmaya başladığında zamanla pedagojik yöntemler ve araçlar öğrenci ilişkilerinde gelişmeye başladı. Öğretmenin sadece konudan bahsetmekle yetinmemesi, öğrencileri teşvik etmesi, motive etmesi, derse ilgi uyandırması gibi yöntemleri pedagojik açıdan benimsemesi gerektiğini belirtti. Yetenekli, başarılı öğrencilere sürekli ilgi gösteriyor ve her birine bireysel yaklaşım uyguluyordu. Öğretimde görsel materyallerin kullanımının üstünlüğüne dikkat çekti (Guliyeva, 2022). Nemanzade öğretmenlik dönemi boyunca fark ettirmeden eski programı değiştirdi. Programda yerel yöneticilerin, din adamlarının ve müfettişlerin gözünü boyamak için Kur'an ve şariat derslerinin sayısını artırsa da, pratikte bu derslerin sayısını azaltıp orfografya, hesap, tarih gibi dersleri öncelikli hâle getirdi. Şeki'deki cami okulları da seçilerek laik okullar yolunu takip etmeye başladı. Şeki artık putperestliğin ve dinî fanatizmin zincirlerinden kurtulmuş, aydınlanma yolundaydı.

Nemanzade modern eğitim sistemini kurarak genç neslin vatanseverlik ruhunda yetiştirilmesi ve yönlendirilmesi, kitle iletişim araçlarıyla geniş halk kitlelerinin aydınlatılması gibi amaçları sistemli şekilde gerçekleştirmeye çalıştı. Şeki'de ve başka şehirlerde modern tipte okullar açma girişimlerinin temel sebepleri bunlardı. Nemanzade, Kırım Tatarı İsmayıl Bey Gaspıralı'nın (Rusya İmparatorluğu'nda Türk ve İslam halklarının eğitime, kültürüne ve modernleşmesine ihtiyaç olduğunu vurgulayan düşünür, öğretmen, yazar, önemli şahsiyet) temelini attığı tüm eğitim kurumlarında yeni metodik okul sisteminin uygulanmasının gerekliliğini vurguluyordu. Bu tür okullar kurarak halkının, milletin ilerleyeceğine inanıyordu.

Nemanzade'nin organize ettiği yeni yöntemli okullarda ana dili, millî alfabe meselelerinin yanı sıra ders verecek öğretmenlerin öğrencilere pedagojik yaklaşımı da önemli meselelerden biriydi. Öğretmenin sınıfta öğrencilerle ilişkisi, onların derse olan ilgisini artırması, ahlak kurallarına uyulmasını sağlaması önemli bir şart olarak görülüyordu. "Öğretmen bugün sınırlı çerçeveler için değil, açıkçası insanlık için gerekli kişiliği yetiştirmeyi bilmelidir" (İbrahimov & Hüseyinzade, 2012). O, öğrencilerin laik dersler almalarını, öğretmenlerin kendilerini geliştirmelerini, yeni materyaller kullanmalarını istiyordu. Temel amaç öğrencilere bağımsız düşünme, bilgiyi bağımsız edinme, değişen koşullarda uygulama, yaratıcı çalışma, inisiyatif alma gibi özellikler kazandırmaktı.

Ünlü yazar çocuklarda bağımsız düşünme yetisinin geliştirilmesini uygun buluyordu. Çocuklarda bağımsız düşünme yeteneği geliştiğinde derslere bilinçli katılım sağlanır, kazanılan

bilgi ve becerilere olumlu etkiler yapar, ders sürecinde öğrenilenlerin yanında bağımsız çalışmalar verilmesi de onların derse olan ilgisini artırır. Bağımsız çalışmaların pek çok faydası vardır. Bunlar; eğitim sürecini daha ilgi çekici, canlı ve cazip kılması, öğretmenin çocuklara bireysel yaklaşabilmesi, çocukların fikirlerini özgürce ifade edip yazılı olarak açıklayabilme yeteneği kazanması, öğretmenin çeşitli eğitim-öğretim sorunlarını çözebilme imkânı kazanması gibi avantajlardır (Əliyev, 2007). Ünlü aydın başlangıç sınıflarda zor ve anlaşılması güç kelimeler yerine çocukların yaşlarını dikkate alarak basit öğretim yöntemlerine öncelik verilmesinden bahsederdi. 1–2 yaşındaki bir çocuğa et verilmeyeceği gibi, sadece sütle beslendiği gibi, zekâları ve muhakeme yetenekleri yeni yeni oluşmaya başlayan çocuklara karışık dinî sözlerin öğretilmesini çok zor bir süreç olarak görüyordu.

Nemanzade burada asıl sorumluluğun öğretmene düştüğünü yazıyordu. İlk sınıflarda hikâyeler, masallar anlatılması ve dersin çocukları yormadan farklı yöntemlerle öğretilmesi temel şartlardan biriydi. Zihinsel hesaplamalar ve basit resimlerle küçük yaştaki çocukların motive edilip okumaya ve okuduklarını anlamaya yönlendirilmesi ders sürecinin verimli olmasını sağlardı. Bunlar çocuklara anlatıldıktan sonra basit şekilde ahlak, tarih gibi dersler verilmesi esas olmalıydı. Nemanzade bu konuların çözümünde öğretmenlere çağrıda bulunarak, başlangıç sınıflarda yetişkinlerin bile anlamakta zorlandığı konuları ezberletip çocukların zihinlerini karartmamalarını istedi. Öğretmenlere öneride bulunarak, arzu ettikleri ilerleme doğrultusunda, ilkokullarda, hangi ders olursa olsun, anadilin norm ve kurallarına uygun ders verilmesini tavsiye etti.

Sonuç

Nemanzade'nin organize ettiği yeni metodik okullarda ana dili ve milli alfabe meseleleriyle beraber öğretmenlerin öğrencilere pedagojik yaklaşımı da önemliydi. Öğretmenin sınıftaki öğrencilere davranışı, onların derse ilgisini artırması, ahlak kurallarına uyulması önemli şartlar arasında sayılıyordu. Öğretmenlik çok yeni ve zor bir meslekti. Tüm zorluklara rağmen Nemanzade kendini ve ders verecek meslektaşlarını geliştirmeye çalıştı. Nemanzade öğretmeni dersin ustası, okulun düzenleyici gücü olarak görüyordu. Nemanzade medreselerin açılmasına ve oradaki derslerin düzenlenmesine karşı değildi. Ancak öğrencilerin laik dersler almasını, öğretmenlerin kendilerini geliştirmesini ve yeni kaynaklardan yararlanmasını istiyordu. Yeni eğitim sisteminde Nemanzade öğretmenleri sade dil kullanmaya, öğrencilerin yaşına uygun konuları inceleyip geliştirmeye, bilgi düzeylerini ölçmeye ve güven oluşturmaya çağırdı. Öğretmenlerin kendi dillerinde ders vermeleri ve laik bilgileri öğrencilere aktarmaları gerektiğini vurguladı. Açıktır ki, öğretmenlik mesleğine sahip olanlardan sabır, metanet ve dayanıklılık beklenir. Okulu

yeni bitirmiş genç öğretmenler için hem kendi gelecekleri hem de halkın kaderi açısından sabırlı olmak kolay değildi. Genç öğretmenlere, öğretmenlik mesleğine girenlere ilginin artırılması, refah durumlarının iyileştirilmesi, onlara özenle yaklaşılması temel konulardandır.

Kaynaklar

Əliyev, İ. İ. (2007). *İbtidai siniflərdə dərs zamanı şagirdlərin müstəqil işlərinin səmərəlilik şərtləri*. Nurlan.

Guliyeva, K. (2022). Omar Faik Nemanzadeh education problem and professional competency of a teacher. *Journal of Corporate Governance, Insurance and Risk Management*, 9(2), 374–380. <https://doi.org/10.56578/jcgirm090208>

Guliyeva, K. R. (2022). O. F. Nemanzade's views on the renewal of the content of education. In *Karabakh III International Congress of Modern Studies in Social Sciences and Humanities: Proceedings Book* (pp. 57–60). Congress Organizing Committee.

Gurbanov, Ş. (1992). *Ömer Faik Numanzade*. Gençlik Yayınları.

Hüseynov, H. (2020, June 18). Ömər Faiq Nemanzadə yaradıcılığında mənəvi keyfiyyətlərin təbliği. *Ömər Faiq Nemanzadə* <https://omarfaig.info/omer-faiq-nemanzade-yaradiciliginda-manevi-keyfiyyetlerin-teb>

İbrahimov, F., & Hüseynzadə, R. (2012). *Pedaqogika* (Vols. 1–2). Mütərcim.

Kemaloğlu, Y. (2015). *Ömer Faik Numanzade'nin siyaset, din ve eğitime dair görüşleri* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Yök Tez.

Mustafayev, C. (2019). *Kafkasya Türklerinden Ömer Faik Numanzade'nin hayatı ve faaliyetleri (1872-1937)* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Yök Tez.

Yıldırım, İ. M., & Gökçek, F. (Haz.). (2000). *Kafkasya'dan İstanbul'a hatıralar: Ömer Faik Numanzade*. İzmir Akademi Kitabevi.

Telif ve Lisans Bildirimi

Bu makalenin tüm yayın ve telif hakları Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi'ne aittir. Makale, dergi tarafından Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) kapsamında açık erişimli olarak sunulmaktadır (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>). Bu lisans kapsamında, makale uygun bilimsel atıf yapılması koşuluyla ve yalnızca ticari olmayan amaçlarla her türlü ortamda kullanılabilir, çoğaltılabilir ve paylaşılabilir; ancak orijinal içeriğin değiştirilmesi, dönüştürülmesi veya üzerinde türev eser üretilmesi kesinlikle yasaktır. Dergide yayımlanan çalışmaların bilimsel, hukuki ve etik sorumluluğu tamamen makale yazar(lar)ına aittir; dergi editörleri ve yayın kurulu bu içerik nedeniyle sorumlu tutulamaz. Makalenin ticari yeniden kullanımı, çeviri veya yeniden yayımlanmasına ilişkin tüm talepler, derginin editör kuruluna akademiktarihvedusunce@gmail.com adresi üzerinden iletilmelidir.